

НЭВТРҮҮЛГИЙН ЗОХИОЛЫН АГУУЛГА, ХЭЛБЭР, ХИЙЦИЙН НЭГДЭЛ БУЮУ ТУУРВИЛ ЗҮЙН ОНЦЛОГ

Т.Өнөрсайхан*

*МУИС-ийн Сэтгүүл зүй, олон нийтийн харилцааны
тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D)*

Түлхүүр үгс: Нэвтрүүлгийн зохиол, сценар, синопсис, агуулга, хэлбэр, хийц, зохиомж

Оршил. Телевизийн бүтээлийн эцсийн гол зорилго үзэгчдэд таалагдах, тэдний сонголтоор дамжуулж нөлөөллийг үүсгэх байдаг. Үзэгч үзэж байна, эсвэл үзэхгүй байна гэсэн хоёр зарчим үйлчилнэ. Үзэгчид сонголтоо хийхдээ хийц, хэлбэрийг бус агуулга буюу тухайн нэвтрүүлгээр гарч буй сэдвийн сонирхолтой байдалд ач холбогдол өгдөг. Гэтэл үзэгч тухай нэвтрүүлгийн талаар бүлгийн яриа үүсгэх, эсвэл бүлгийн болон ганцаарчилсан үзэлт алийг нь ч хийсэн дан ганц агуулгыг бус түүнтэй хамт хэлбэр, хийцийг сонгож байдгаа өөрөө анзаардаггүй. Агуулгыг баяжуулж, үзэх, сонсохуйн түвшинд сонирхолтой, анхаарал татам болоход хэлбэр болон хийц чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Телевизийн бүтээл холимог (hybrid) шинж чанартай. Үзэл санаа, үүргийн түвшнээс нь салгаж үйлдэхүйн буюу бүтээлийн шинж чанарын хувьд авч үзвэл ном хэвлэл, дуу хөгжим, театрын дүрслэхүйн хэв шинжийг нэгтгэн түүнийгээ мэдээллийн технологиор дамжуулан бэлтгэдэг онцлогтой юм. Тэгэхээр нэвтрүүлэг агуулга-сэдэв, хэлбэр-төрөл зүйл, хийц-формат гэсэн гурван нэгдлийн хүрээнд хийгддэг байна. Туурвил зүй буюу эртний грекийн *poietike* гэсэн утга санаанд өргөн утгаараа дүрслэн илэрхийлэх арга хэрэгслүүдийн тогтолцоог бүхэлдээ хамруулдаг бол явцуу утгаараа уран сайхны бүтээлийн хэлийг судалдаг. Дээрх гурван нэгдэл дэлгэцийн бүтээлийн өгүүлэхүйн болон дүрслэлийн хэлийг илэрхийлдэг учраас туурвил зүйн үүднээс телевизийн зохиолд аль нэгийг нь салгаж авч үзэх боломжгүй юм.

Эртний Грекийн их сэтгэгч Аристотель, юмыг үйлдлээр нь дуурайлдаг учраас эмгэнэлт жүжигт нэн тэргүүнээ чухалчлагдах хэсэг нь тайзны засал, дараад нь хөгжмийн эвлүүлэг болон үгээр илэрхийлэх хэсэг ордог. Учир юу вэ гэвэл чухамхүү үүний хүчээр дуурайлагдгаас болно. Үгээр илэрхийлэх гэж би

Combination of Content, Genre, Format in TV Screenplays and Features of Poetics.
Unursaikhan.T (Ph.D)

үг холбож найруулахыг, хөгжмийн эвлүүлэг гэж үзтэл учир холбогдол нь нийтэд илэрхий зүйлийг тус тус бодож хэлж байна. Цаашилбал эмгэнэлт жүжигт үйлдлийг дуурайлгадаг бөгөөд тэрхүү үйлдлийг зохиолд гарах ямар нэг хүмүүс хийнэ. Тэд зан чанар, санаа бодлын талаараа нэг гойд шинжтэй байх ёстой учир санаа бодол, зан байдал гэдэг хоёр зүйлийн шалтгаанаас үйлдэл аяндаа урган гарч, тэдгээрийн ачаар хэн бүхэн нэг бол амжилт олж, эсвэл амжилт эс олно. Үйлдлийг дуурайлгах нь зохиолын явдал (фабула) мөн (Аристотель, Туурвил зүй, 1969) гэж өгүүлэхүйн нэгдмэл хэлбэр болох үг, үйлдэл, дүрслэлийг бүтээлд салгаж ойлгох боломжгүй гэдгийг тодорхойлсон байна.

Телевизийн нэвтрүүлгийн зохиол нь дээр дурдсанчлан холимог хэв шинжтэй, үзэгчдийн анхаарал төвлөрлөлт дээр тогтдог онцлогтой учраас хөдөлгөөнт буюу динамикт бүтцийг чухалчилдаг. Тиймээс агуулга, хэлбэр, хийц нь нэг талаараа нэгэн цул болохын зэрэгцээ нөгөө талаараа бие биеийхээ илэрхийллийг нөхөж байдаг.

Аристотелийн театрын бүтээлийн үгэн илэрхийлэмжээс гадна (фабула) үйлдлээр агуулгыг нөхөж байдаг гэсэн санаа нь телевизэд хэлбэр болон хийцийн түвшинд илэрч байдаг. Хүн юмны дүрслэлийг дуртайяа сонирхон хардгийн учир гэвэл түүнийг үзээд нэгж юмыг, жишээлэхэд энэ бол тийм ийм юм гэж шүүн хэлэлцэж сурахад байдаг ажээ. Хэрэв урьд үзээгүй юм байвал дүрслэгдсэн зүйл нь дуурайлгаснаараа биш, нарийн хийцээрээ юм уу, эсвэл өнгө будгаараа, эсвэл энэ мэт бас өөр ямар нэгэн шалтгаанаар таатай санагддаг байна (Аристотель, Туурвил зүй, 1969) гэж хүн өгүүлж буй агуулгаас гадна хэлбэр хийцийг хардаг. Ингэхдээ бодит байдалд нийцэж байна уу гэхээсээ илүүтэй өөрт нь ямар сэтгэгдэл төрүүлж байна, таалагдаж байна уу, үгүй юу гэдэгт анхаарлаа хандуулдаг талаар өгүүлжээ.

Эртний их сэтгэгчийн томъёолсон үйлдэл, дүрслэлээр илэрхийлэх тухай ойлголт ингэж телевизийн гол цөм ухагдахуун болсоор байна. Түүний бүтээлийн туурвил зүйн талаарх байр суурийг үгийн илэрхийллийг үйлдлээр давхар заавал гаргаж байж дэлгэцийн бүтээл бий болно. Агуулга түүх, өгүүлэн илэрхийлэх хэлбэр, дүрсэн өгүүлэмж гэсэн гурван ерөнхий хэсэг нь бүтээлийг бүрдүүлнэ гэж Сеймур Чатман хүний туршлага, сэтгэлгээ, нийгмийн харилцааг “түүх” хэлбэрээр бүтэцжүүлж, утгыг нь тайлбарладаг өгүүлэхүйн онолын тухай бүтээлдээ (Chatman, Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film, 1978) улам бататган бичиж, өөрийн томъёоллыг бий болгосон байдаг. С.Чатман бүтээлийн бүтвэрүүдийг дараах байдлаар томъёолон авч үзсэн байна.

Дээрх бүтвэрүүдийг тус тусад нь хөгжүүлэхээс гадна зохиолд гүйцэтгэх үүрэг, бий болгох нөлөөллийг нь багцлан авч үзсэн байна. Нэгдүгээрт, дээрх графикт дүрсэлсэн үйлдэл, үйл явдал, дүрүүд, орчин зөрчил харилцан хамаарал гэсэн дөрвөн дэд хэсэг бүтээлийн хэлбэрийг буюу дамжуулж буй хэлбэрийг, хоёрдугаарт хүмүүс эд зүйл, зохиогчийн ертөнцийг үзэх үзэл гэсэн дэд хэсэгт бүтээлийн мөн чанарыг, гуравдугаарт өгүүлэхүйг дамжуулж буй бүтэц нь бүтээлийг илэрхийлж буй хэлбэр, дөрөвдүгээрт үгэн болон синематик дүрслэлд хамаарах дэд хэсэг нь бүтээлийн илэрхийллийн мөн чанар, бүрдүүлэгч хүчин зүйлс мөн гэж тодорхойлжээ.

Тэгэхээр телевизийн бүтээлийн туурвил зүйг ганцхан үгэн илэрхийлэмжийн давамгайллаар авч үзэж болохгүй байх нь. Хэрэгслийн онцлогт байдлаас хамаарч агуулга, хэлбэр, хийц нэгэн цогц болж туурвилыг илэрхийлнэ.

Телевизийн бүтээлд агуулга-хэлбэр-хийц нь юу үзүүлэх-яаж үзүүлэх-ямар байдлаар илэрхийлэх вэ гэсэн ерөнхий байдлаар томъёологдоно. Үүнийг гадаад болон дотоод хэд хэдэн байдлаар зохиолд тусгадаг. Эхний ээлжинд иж бүрэн

байдлаар нь авч үзэж, үйл ажиллагааны дарааллаар зохион байгуулсныг телевизийн зохиолын цогцолбор гэж нэрлэдэг. Зохиолын цогцолбор нь мэдүүлэг, ерөнхий төлөвлөгөө, синопсис эсвэл аннотац (товч танилцуулга), зохиолын төлөвлөгөө, зохиол, найруулагчийн (эвлүүлгийн) зохиол гэсэн зургаан хэсгээс бүрдэнэ.

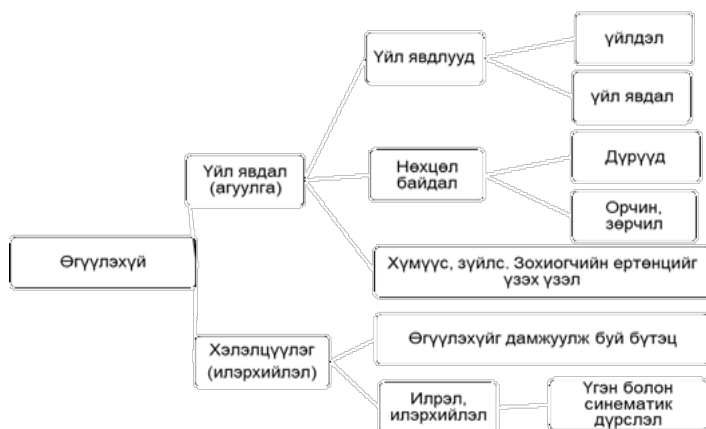

График 1. Сеймур Чатманы “Өгүүлэхүйн онолын бүтэцүүд”

Зохиолын цогцолборын гол цөм нь зохиол болон найруулагчийн зохиол юм. Зохиолд агуулга нь тийм байна, хэлбэр нь ийм байна, хийцийг тэгнэ гэж салгаж ойлгодоггүй. Харин анхнаасаа цул болгож нэг санааг илэрхийлэх гурван замын хүрээнд зохиолын үйл явдлын өрнөлийн шугамыг баримталж бичдэг. Өөрөөр хэлбэл, нар мандаж өглөө болж буйг нэг сцен гэж үзвэл “өглөө боллоо” гэж бичиж нэвтрүүлэгч унших, ярилцлагын нэвтрүүлгийн эхлэл тайлбаргүй шилжилтийн дүрс болгох, эсвэл орчны чимэгтэй нь цуг бие даасан дүрсэн өгүүлэмжийн эхлэл болгох зэргээр олон талт байдлаар зохиолын эхлэл болгож ашиглаж болно.

Өөрөөр хэлбэл, нэвтрүүлгийн зохиолыг бүрдүүлэгч дээрх гурван хүчин зүйлийг зохиолын цогцолборын гол цөм болох зохиол, найруулагчийн зохиолд тусгаж үүнийгээ өгүүлэмжийн онолын бүтцийн дагуу зохион байгуулна. Эмгэнэлт жүжиг бүрд зангилаа, тайлал гэсэн хоёр хэсэг бий. Нэгдэх нь гаднах хэрэг явдлууд, мөн түүний дотор багтах заримыг ёс мэт хамарна. Нөгөө хоёр дахь нь үүнээс бусдыг хамарна. Зохиолын эхнээс аваад шилжих эргэлт хүртлэхийг би зангилаа гэж нэрлэж байна. Харин тайлал гэж энэхүү шилжилтийн эхнээс аваад төгсгөл хүртэл үргэлжилж байгаа хэсгийг нэрлэж байна. (Аристотель, Туурвил зүй, 1969) Аристотелийн бүтээлийн талаарх энэ байр суурийг өгүүлэхүйн онол туурвил зүйн үүднээс С.Чатман бүтвэрийн хувьд үйл явдал, үзэл бодол, дүрүүд, орчин, сэдэв, зөрчилдөөн, хэв маяг гэх зэргээр, зохиолын бүтцийг эхлэл, зангилаа, өрнөл, туйл, тайлал, төгсгөл гэж задалж үзжээ. Энэ байдлаас харахад Аристотелиос Чатман хүртэл онолчид өгүүлэх, үзүүлэхүйн хоршил болсон бүтээлийг хүлээн авагчдад таалагдах, сонирхолтой байх, туурвигчдын талаас өгүүлж буй мэт боловч өргөн утгаар нь авч үзвэл мэдээллийг утгатай бүтээх, хүнийг болон өөрийгөө ойлгох арга замыг үйлдэхүйн түвшинд хэрхэн бий болгохыг бичиж үлдээсэн (Bruner, 1990) юм.

Дээр дурдсанчлан нэвтрүүлгийн зохиолын цогцолборыг бүрдүүлэгч гол цөм нь зохиол өөрөө юм. Түүнийг хэлбэр, хийцийн хувьд улам нарийсгаж, гүнзгийрүүлэгч

нь найруулагчийн зохиол билээ. Нэвтрүүлгийн зохиолыг төлөвлөгөө маягаар урьдчилж бичихээс гадна төгссөн буюу эцсийн байдлаар бүрэн зохиол хэлбэрээр бичнэ. Телевизийн нэвтрүүлгийн төрлөөс хэзээ, яаж бичих нь шууд хамаарна. Үйл явдлыг хөөсөн мэдээллийн, шинжлэлт хэлбэрийн нэвтрүүлгүүдийн зохиолыг төлөвлөгөө хэлбэрээр бичдэг бол уран сайхны болон төрөл бүрийн шоу, “тавилттай” зохион байгуулалттай нэвтрүүлгүүдийн зохиолыг бүрэн дуусгаж, найруулагчийн зохиолтой хамтатган авч явдаг. Ийм бүрэн хэмжээний зохиолууд гарцаагүй С.Чатманы өгүүлэхүйн онолын дагуу нэвтрүүлгийн зохиолын бүтвэр болох үйл явдал, үйлдэл буюу өгүүлэгдэхүүн (хэрэг явдлын учир зүйн дараалал), дүр, орчин, зөрчил харилцаа, утга сэдэв, үгэн болон синематик дүрслэлээр илэрхийлэгдэж, үйл явдал эхлэл, зангилаа, өрнөл, туйл, тайлал, төгсгөл гэсэн дарааллаар үзэгдлүүдийг өрснөөр бүтдэг.

Ингэхдээ композиц буюу зохиомжийг зөв зохион байгуулах нь чухал юм. Зохиомж агуулжсан хэлбэр болохын хувьд тусгаж буй бодит байдлын зүй тогтол, зохиогчийн ертөнцийг үзэх үзэл, уран сайхны арга, үзэл санаа – гоо зүйн болон бичлэгийн төрөл зүйлтэй холбоотой зорилтуудаас шууд шалтгаалдаг. Зохиомжид сэтгүүлчийн ур чадвар голлох үүргийг гүйцэтгэдэг.

Өөрөөр хэлбэл, зохиомж бол сэтгүүлчийн сэтгэлгээ, практик туршлага, арга зүй, онолын мэдлэгийн царааг илэрхийлдэг онцлогтой. Онолын хувьд ерөнхий гурван хэлбэрээр зохиомжилж болдог. Нэгдүгээрт, үйл явдал цаг хугацаагаар зохиомжилж болно. Илүү цэгцтэй, дараалалтай болгодог зохиомжийн хувилбар. Хоёрдугаарт, логикийн учир шалтгаан-үр дагаварт тулгуурласан зохиомжийн хэлбэр байж болно. Ийм тохиолдолд дүрслэн үзүүлэх хэлбэр буюу бусдаас содон байдлыг сонгон авч тал бүрийн анализ дүгнэлт хийх, үйл явдлын өрнөлийг олон талаар ургуулан сэтгэж харуулах, үйл явдал үзэгдлийн холбоотой талыг эрэлхийлэх. Гуравдугаарт, тойрог буюу эхлэл төгсгөлийн нэг цэгтэй байх, гол дүрийг товойлгох, эсвэл олон дүрийг сөргөлдүүлэн тавих, янз бүрийн жилүүдэд болсон үйл явдлыг ижил төстэй байдлаар нь багцлан зэрэгцүүлж зохиомжлох гэсэн хувилбарууд байж болно. Тухайн нэвтрүүлгийн төрөл зүйл, агуулга сэдвээс гадна зохиолч сэтгүүлчийн арга туршлага, мэдрэмж, сэтгэлгээ зохиомжийг бүтээхэд гол үүргийг гүйцэтгэнэ.

Нэвтрүүлгийн зохиол дэлгэцийн онцлогийг давхар агуулж байдаг. Тиймээс синематик илрэлд дүрс, орчны чимээ, ярилцлага, тайлбар бичвэр, хөтлөлт, дуугүй дүрс, дуутай дүрс, хөгжим, шилжилт гэх мэт олон хэсэг багтана. Техникт шууд суурилсан байдлаар авч үзвэл хамгийн энгийнээс төрөл бүрийн дуу болон дүрсний эффект, цэнхэр болон ногоон тайз (хромо кей), хослол зураг зэрэг багтана. Нэвтрүүлгийн зохиолд агуулга, хэлбэр, хийцийг ижил түвшинд илэрхийлэхэд нэгж хэсэг болсон сцен чухал үүрэгтэй. Сцен буюу үзэгдлийг телевизийн нэвтрүүлгийн зохиолд ерөнхий хоёр зарчмаар ашигладаг. Тодорхой нэг газар, нэг сэдэв, агуулгын хүрээнд өрнөж буй үйл явдлыг өгүүлэхээсээ гадна дэлгэцийн онцлогт байдлыг давхар илэрхийлж тухайн сценийг сонирхолтой байлгах үүднээс синематик бүтцийн зохистой харилцан хамаарлыг авч үздэг. План буюу хэсэгчилсэн дүрсний үргэлжлэх хугацаа, зураг авалтын өнцөг, дүрсийг утгажуулах олон аргыг хэрэглэхээс гадна синематик илрэл болох үргэлжилсэн дүрс бүхий тайлбарын араас ярилцлага өгөх, орчны чимээт дүрс өгөх гэх зэргээр бүтцийн хувьд олон янз байдлаар дараалуулж авч үзнэ. Үзэгчид уйтгартай нэг хэвийн урт ярилцлага, урт тайлбар бүхий дуу, дүрсийг үзэх сонирхолгүй байдаг учраас нэвтрүүлэг олон сценээс бүрдэж, агуулгын хувьд нэг хэмнэлээр өрнөж байж болох ч хийцийн хувьд зогсолтгүй хөдөлгөөнт хэв шинжийг агуулж байх ёстой юм. Ингэхдээ зохиомжийн бүтцээ алдахгүй, ямар

хэлбэрийн нэвтрүүлэг хийж байгаа үндсэн зарчмаасаа гажихгүй байх нь юуны түрүүнд анхаарах тал болдог.

Дээрх онол, арга зүйн хэв шинжийг хамгийн тод илэрхийлдэг нэвтрүүлэг бол ток шоу юм. Агуулгын хувьд ток шоу нэгдүгээрт, “эмэгтэйчүүдийн сэдэв” буюу гэр бүл, хайр дурлал, ахуйн шинжтэй, хоёрдугаарт, тодорхой нэг сэдвээр дагнасан, гуравдугаарт, цаг үеийн сэдэвтэй, тухайн үед болж буй гол асуудлыг ярилцдаг гэсэн гурван ерөнхий хүрээнд тодорхойлж, ангилдаг.

Хэлбэрийн тухайд олон талын эх сурвалжаас бүрдсэн ярилцлага, хэлэлцүүлгийн нэвтрүүлэг юм. Хийцийн хувьд авч үзвэл “ток шоу” гэсэн өөрийн давтагдашгүй форматтай нэвтрүүлэг билээ. Ток шоуны хийц буюу формат нь оролцогчдын бүтцээс шууд хамаарна. Юуны түрүүнд бүтцийг үндсэн болон дагах гурвалжингийн томъёоллоор тодорхойлдог. Үүнд, А1-оролцогч 1, Б1-хөтлөгч, В1-уур амьсгалыг шууд мэдэрч байгаа танхимын үзэгч гэж үндсэн гурвалжингийн харьцаагаар тодорхойлдог. Зөвхөн энэ харьцаагаар хийцийг хязгаарлаж үзвэл таблойд шоу болно. Бүтцийн хувьд бүрэн ток шоуны хийцийг дээрх үндсэн гурвалжингаас гадна А2- оролцогч 2, В2-хөндлөнгийн шинжээч, В2-танхимаас бусад байдлаар холбогдож буй үзэгчид гэж ангилдаг.

Ток шоуны формат буюу хийцийг оролцогч талуудын бүтцийн бүрэн байдлаар тодорхойлж, зохиолыг 3-5 хэсгээр зохиомжилдог. Ингэхдээ нэгдүгээр хэсэгт А1 оролцогч буюу үйл явдлын эхлэл, зангилааг тавигч тал, хоёрдугаар хэсэгт үйл явдлыг өрнүүлэх тал буюу А2 оролцогчийн тухайн асуудлын талаар байр суурь, гуравдугаар хэсэгт хөтлөгч төвтэй буюу бодит байдлыг газар дээрээс нь хийсэн сурвалжилгууд, дөрөв болон тав дахь хэсэгт хөндлөнгийн шинжээчид, танхимын үзэгчид, дэлгэцээр үзэж байгаа болон бусад хэлбэрээр хүлээн авч байгаа хүмүүсийн дунд хэлэлцүүлэг өрнүүлдэг. Ингэхдээ хэсэг тус бүр дотроо эхлэл, туйл, төгсгөлтэй байхаас гадна дэд хэсгүүд өөрсдөө бие даан тухайн нэвтрүүлгийн эхлэл, зангилаа, өрнөл, туйл, тайлал, төгсгөлийг бүрдүүлнэ.

Дэд хэсгийг зохиомжлохдоо нэгдүгээрт, ямар байсан-өмнө нь ямар байсан, хоёрдугаарт, юу тохиолдсон-ийм нөхцөлд байдалд орсон эргэлтийн цэг юу байв, гуравдугаарт, үр дүн эсвэл үр дагавар- одоо яаж байна гэсэн гурван асуултын хүрээнд эхлэл-зангилаа, туйл, тайллыг тодорхой болгодог. Дэд хэсгийн оролцогч бүр энэ асуултын хүрээнд ярилцана. Телевизийн бүтээлд дэлгэцийн онцлогийг байнга харуулж, мэдрүүлэх шаардлагатай байдаг учраас туйл буюу оргил хэсгийг илэрхийлэхдээ санамсаргүй гэнэтийн зочин, оролцогчийн амьдралын нууцлаг хэсгийн баримтыг дүрс бичлэг, захидал, зургаар үзүүлэх, гол дүрийн баатрын эсрэг зан чанарыг харуулах үйл явдлын баримт дэлгэх, гол сэдэвтэй холбоотой цоо шинэ асуудал гаргаж ирэх, хүчтэй цочрол мэдрэмж өгөх хөгжим, дуу чимээгээр нөлөөлөх зэрэг аргуудыг ашиглаж болдог. Энэ бол эргэлтийн цэг буюу зөрчлийг дэлгэцийн хэлний онцлогт тулгуурлаж гадны оролцоотойгоор илэрхийлж буй арга юм. Нөгөө талаар нэвтрүүлгийн зохиолд зөрчлийг сэтгэл зүйн болон оролцогчийн үг яриа, үйлдэлд тулгуурлаж дотоод хүчин зүйлийн нөлөөгөөр гурван хэсгээр илэрхийлдэг. Үүнд, биеийн буюу бодит байдлын зөрчил, байгалийн хуулийн эсрэг эсвэл нөхцөл байдлын эсрэг буюу дагуу, нийгмийн буюу хүн хоорондын харилцааны, өөрөө өөртэйгээ үүсгэсэн зөрчил буюу сэтгэл зүйн гэж ангилж, үүнийг дагасан нөхцөл байдлыг зохиолдоо тусгаж болдог.

Дэд хэсгүүдийн бүтэц, зохиомжийг зохиолын агуулгын түвшинд ингэж гаргахаас гадна бүтэн нэвтрүүлгийн хувьд хийцээрээ илэрхийлж гаргагдаараа ток

шоу өвөрмөц нэвтрүүлэг юм. Өөрөөр хэлбэл, нэгдүгээр дэд хэсэг тэр чигээрээ эхлэл, хоёрдугаар дэд хэсэг өрнөл болдог бол гуравдугаар дэд хэсэг туйл буюу эргэлтийн цэг болж нэвтрүүлгийн баг туйлыг бүрдүүлэгч элемент болдгоороо онцлогтой юм.

Энэ бүх олон талт байдлыг нэгтгэж базаж, нэгдсэн нэг зохиол болгоход телевизийн зохиол бичих хоёр аргыг ашиглана. “Хоёр эгнээт” хувилбар буюу эхний эгнээг дүрслэлийн эгнээ гэж тодорхойлж, дүрс дууны тодорхой тайлбаруудыг бичдэг. Харин хажуугийн эгнээнд зохиогчийн бичвэр, тайлбар, ямар ярилцлага, хэн өгсөн зэргийг дэлгэрэнгүй бичдэг хайрцагласан хувилбар юм. Хоёр дахь хувилбар нь утга зохиолын хэлбэр буюу шууд цувуулан доош бичдэг онцлогтой. Энэ тохиолдолд дүрслэл болон тайлбар бичвэрүүдийг ар араас нь цувуулж бичдэг учраас ремарк буюу үйл явдлын нэмэлт тайлбаруудыг заавал дагуулж хийх шаардлагатай болно.

Үндсэн зохиолоос гадна түүнийг дагаж гарсан найруулагчийн зохиол бичигдснээр нэвтрүүлгийн багийн ажил өрөөнөөс гарч зураг авалтын талбай руу шилжээ гэсэн үг юм. Нэвтрүүлгийн зохиолын зураг авалт дуусаагүй байхад цогцолборын хувьд дууссан гэж үзэж хааж болохгүй. Магадгүй зураг авалтын талбайд нөхцөл байдлаас шалтгаалж зохиолд өөрчлөлт орохыг үгүйсгэх аргагүй. Ийм эрсдлийг уран бүтээлийн баг урьдчилж тооцоолж зохиолд олон хувилбарт ремарк хийсэн байх шаардлагатай болдог. Гэхдээ ямар ч тохиолдолд нэвтрүүлгийн зохиолд эхнээсээ тэнцвэртэйгээр барьж чадсан агуулга, хэлбэр, хийцийн нэгдлийг хангаж бүтээлийн онцлогоос гажилгүй зураг авалтыг дуусгах нь нэгэнт дэлгэцэд гарсны дараа учирч болох эрсдэлээс сэргийлэх нэг арга юм.

Зарим төрлийн нэвтрүүлэг үйл явдлыг хөөж сурвалжлан хийдэг учраас бүрэн хэмжээний зохиол эхлээд бичих боломжгүй байдаг. Ийм үед зохиолын цогцолборын бас нэг чухал хэсэг болох нэвтрүүлгийн төлөвлөгөөг бичдэг. Нэвтрүүлгийн бүрэн зохиолтой харьцуулахад нэгбүрчлэн нэгж хэсгүүдийг шигтгэж бичих боломжгүй ч өгүүлэхүйн онолд тодорхойлсноор, агуулга, хэлбэр, хийцийн зохистой харьцааг тодорхой хэмжээгээр тохируулах боломжтой юм. Телевизийн сэтгүүл зүй гэнэтийн, санамсаргүй үйл явдлаар дүүрэн байдаг ч гэлээ тодорхой бүтээлийг бүтээх хэм хэмжээ, зохиолын бүтэц байдаг учраас түүнд тохируулж урьдчилан төлөвлөгөөг гарган ажиллаж болдог.

Тэгэхээр ямар ч төрлийн дэлгэцээр цацагдаж буй нэвтрүүлэг, мэдээ, сурвалжилга бол гэнэтийн санаандгүй, агуулгад тушигдсан дүрсний цуглуулга биш билээ. Түүний хэлбэр, хийцийг давхар илэрхийлж бүрэн мэдээлэл дамжуулах нь сэтгүүлчийн ур чадварын илэрхийлэл юм. Нэвтрүүлгийн зохиолын агуулга, хэлбэр, хийцийн нэгдэл нь мэдээллийг утгатай бүтээх, зорилготой хүргэх, гоо зүйтэй дамжуулах сэтгүүл зүйн үйл ажиллагаа болохоос гадна өргөн утгаараа хүнийг, нийгмийг, өөрийгөө ойлгох арга замыг үйлдэхүйн түвшинд хийж буй мэргэжлийн бүтээл юм.

Эшлэл

- Аристотель. (1969). *Туурвил зүй* (М. Гаадамба, Орч., х. 31). Улаанбаатар.
Аристотель. (1969). *Туурвил зүй* (М. Гаадамба, Орч., х. 27–28). Улаанбаатар.
Аристотель. (1969). *Туурвил зүй* (М. Гаадамба, Орч., х. 46). Улаанбаатар.
Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. London: Cornell University Press.
Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт

- Аристотель. (1969). *Туурвил зүй* (М. Гаадамба, Орч.). Улаанбаатар.
Мэндхүү, Г., & Өнөрсайхан, Т. (2014). *Телевизийн тухай А-Я хүртэл*. Улаанбаатар.
Наранжаргал, Х. (2013). *Телевизийн сэтгүүл зүй: үндсэн ойлголт, зөвлөмж*. Улаанбаатар.
Телевиз. *Соёл урлагийн тайлбар толь* (VII боть). (2022). Улаанбаатар: СУИС.
Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.
Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. London: Cornell University Press.

Summary

The article discusses the tv show's screenplay and narrative features according to Chatman's structuralist model of narrative text. The combination of content, format and genre of a tv show's script is not only a journalistic activity that creates information with meaning, but also a professional work that, in a broad sense, creates a way to understand people, society at an operational level.

Keywords: Program script, scenario, synopsis, content, form, structure, composition.